РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№69
(19259)
2019 чылдың
июнь 25
вторник

Хүннүң үнери — 03:46
Ажары — 21:18
Хүн дурту — 17:32

Садар өртээ хостуг 12+

«Мөңгүн кержек» фестивальдан репортаж

КЕРЖЕК ТУТСА КЕЖЭЭ, ШИВЕГЕЙ ТУТСА ШЕВЕР...

Июнь 21-22 хүннеринде Бай-Тайга уунның Кызыл-Даг суурга II деле- чергелиг «Мөңгүн кержек» деп шеверлер фестивалы болуп эрт- . Аңаа бо удаада барык 90 хире аныкчылар, даш чонукчулары, ранык чылар, дарганнар дээш аның аңгы-аңгы кожууннарындан, сноярск крайдан, Хакас, Алтай рес- ликалардан база Моолдуң Цэнгэл узундан ус-шевер кижилер киржип теннер.

Фестивалдың ажылын Тыванын улустуң ус-шевери, Россияның Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, дээди категорияның башкызы Владимир Салчактың «Чогаадылга таварыштыр илереткен сагыш-сеткил» деп хууда делгелгези-биле ажыткан. Ында ус-шеверниң чонар-даштан кылган ажылдарын, ооң чогаадыкчы амыдыралындан чуруктарны болгаш делгелгениң авторунуң дугайында чураан чуруктарны чонга бараалгаткан. Владимир Шомбуевичиниң чугаазы-биле алырга, ук делгелгени сарыг шажын өөредиинге тураскааткан, ооң күчү-күжүн, ат-алдарын ында чугаалап турар. Кол өзээнде – бүрүнү-биле чонар-даштан кылган өг. «Шак мындыг улуг өгну кылыпкы дег шеверлер мээң соомда база бар. Өөреникчилерим Артыш-оол, Айдана чонар-даш-биле ажылдап турарлар, Шолбан Хуралбай хөгжүм херекселдерин кылыр кижи. Мээң бодалым, Кызыл-Дагга шевер даш-чонукчуларының эвилелин тургузар үе келген. Чүге дизе, бирээде, чонар-даш бистиң Сарыг-Хаяда чыдар, ийиде – өгбелеривистен дамчып келген чонар-даш уран чүүлүнүң чажыттарының эдилекчилери колдуу моон үнген. Өске кожууннардан кижилер «шевер» деп атты чаалап алырда, тускай негелдени, шүүлдени эртип, эвилелдиң кежигүннериниң үнелелин алгаш, ынчан бедик хей-аяттыг, «шевер даш-чонукчузу мен» деп чоргаарланыр ужурлуг» — деп, Владимир Шомбуевич бодалын илеретти.

Бир дугаар фестивальды 2018 чылда улустуң ус-шевери, дарган, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Сергей Кочааның чырык адынга тураскааткан турган. Фестиваль ыяап-ла Кызыл-Даг суурга эртер ужурлуг деп ол чугаалап чораан деп ус-шеверниң өөнүң ишти Лидия Монгушовна чугаалады. «Кызыл-Даг онзагай суур. Маңаа шеверлер хөй чылдар иштинде алдын, мөңгүн-биле нарын ажылдарны шуткуп, сайзыраткан. Алгы-кешти эттеп, өгнү, кидистен кылыгларны салып, чонар-даштан ажылдарны чазап, кайда-даа чок көгээржикти кылып турар шеверлер бо суурда. Бо удаада ук фестивальда ус-шевер Сергей Кочааның алдын-мөңгүнден кылган ажылдарын делгээн бис. Ооң ажылдарын Эрмитаждан специалистер нарын болгаш шынарлыг деп үнелээр. Чон, аныяк өскен, өске черлерден киржикчилер сонуургап көрзүн дээш салдывыс» — деп, Лидия Кочаа чугаалады.

(Уланчызы 3-кү арында). ⇨

Хүннүң медээлери

2500 УРУГЛАР ДЫШТАНЫР

ТР-ниң Кадык камгалал яамызы санатор-курорт албан черлеринче 2019 чылдың төнчүзүнге чедир хоочураан аарыглыг 2500 уругларны чорудар. Республикадан дашкаар эмнелге угланыышкынныг дыштанылга төптеринге дугуржулга езугаар Тыванын бюджединден 206 сая рубльди үндүрген. Краноярск крайда Шира, Тесь болгаш «Краноярское загорье» санаторийлерге ижин-баар органнары, нерв системазының ажылын экижидип, оорга-моюн, шынганнарынга болгаш сөөк-даяанга кемдэшкиннерин уруглар эмнедип, дыштанып алыр.

ОРУК ОЗАЛ-ОНДААНГА ӨӨРЕДИЛГЕ

Тыва Республиканың ИХЯ-ның ОШАЧКИ инспекторлары Кызыл кожууннуң (пгт) Каа-Хем суурга орук озал-ондаан чайладыр талазы-биле өөредилгени эрттирген. Кызыл кожуунга чыл эгезинден бо хүннерге чедир 33 автоавария болган. Ооң түңнелинде алды кижи амы-тынындан чарылган, 49 кижи кемдэшкиннерни алган. Оларның аразында 7-ден 15 харлыг назы четпээн 6 уруг база бар болган. Ынчангаш орук-хайгыыл инспекторлары Кызыл кожуунче онза кичээнгейни угландырып турар. Өөредилгеге ОШАЧКИниң, дүрген дуза чедирер эмнелге албан черииниң болгаш Онза байдалдар яамызының 5 автомашиназы база 20 кижи киришкен.

ДЕНБЕРЕЛ ООРЖАК БАЙЫРЛАЛЧЕ ЧАЛАТКАН

«Тергиин сен» деп «НТВ» федералдыг телеканалга эрткен төлевилелдиң тиилекчизи Денберел Ооржак Бурятияның төвү Улан-Удэ хоорайга болур «Наадан Сурхарбан» деп спортчу-культурлуг байырлалче чалаткан. Денберелдиң киржилгези-биле улуг концерт июнь 30-де Бурятияның төп стадионунга болур. «Байкал» театрның артистери, опера ыраажылары, «Shono», «Сагаан Турлаг» болгаш бурят эстраданың сылдыстары-биле Денберел Ооржак чаңгыс сцена кырынче үнүп, аян тудар.

МӨҢГҮН МЕДАЛЬГА ТӨЛЕПТИГ БОЛГАН

Белоруссияның төвү Минск хоорайга II Европа оюннарынга Россияның төлээзи Саян Хертек самбо маргылдаазынга мөңгүн медальга төлептиг болган. 57 кил деңзиге ол грузин мөге Вахтанг Чирдашвилиге сан талазы-биле ойнадыпкан. «Саян Хертек чаңгыс чылда Россияның Кубогу болгаш чемпионадынга тиилээн соонда, делегей чемпионадынга үшкү шаңналдыг черже кирген. Дараазында, шыырак белеткелин көргүскеш, алдын медальды чаалап алган» деп самбога Россияның чыынды командазының кол тренери Дмитрий Трошкин улуг өөрүшкү-биле дыңнаткан.

Дорт эфир

ТОЖУДАН ПЕНСИЯЛАП ҮНЕРИ ОРУЛГАЛЫГ БЕ?

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА **2019 ЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 16-ДА 10:00 ШАКТА** РФ-ТЕ ПЕНСИЯ РЕФОРМАЛАРЫНГА ХАМААРЫШКАН **ДОРТ ЭФИР** БОЛУП ЭРТЕР.

Аңаа РФ-тиң Пенсия фондузунуң эргелелиниң вада салбырының оралакчы даргазы Урана ваевна Монгуш, пенсия доктаадыр килдис ргазының оралакчызы Виолетта Анатольевна Кечил-оол база килдис эргелекчизи Адыгжы ексеевич Бегзин-оол киржир.

ТЫВАДА МӨҢГҮН-ТАЙГА, ТОЖУ, ТЕРЕ-ХӨЛ, БО ҮШ КОЖУУННУ КЫДЫККЫ СОҢГУ ЧҮККЕ ДЕҢНЭЭНИ-БИЛЕ ЫНДА ШАЛЫҢ БОЛГАШ ПЕНСИЯНЫҢ ХЕМЧЭЭЛИ ӨСКЕ КОЖУУННАРГА КӨӨРДЕ, УЛУГ БОЛУП ТУРАР.

ПЕНСИЯЖЕ БО КОЖУУННАРДАН ҮНЕРГЕ ЧҮГЕ ЭКИЛ ДЭЭН ЧИЖЕКТИГ АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫЛАРНЫ ДОРТ ЭФИР ҮЕЗИНДЕ **2-01-35, 2-17-91** ДУГААРЛЫГ ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААШ, БИЛИП АП БОЛУР. ООН АҢГЫДА ШЫН СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА АЙТЫРЫГЛАРЫН БИЖИМЕЛ-БИЛЕ КИИРИП БОЛУР.

Чазак Даргазы социал четкилерде

СОЦИАЛ ЧЕТКИЛЕРГЕ КУЛЬТУРЛУГ АЛДЫНААЛЫ

Интернеттиң бистиң амыдыралывысче шургуп кирип келгени-биле амыдыралдың агымы улам шапкынчый берген. Делегейниң кайы-даа булуңунда кижилерниң аразында харылзажыр кол чепсээ ол болуп, эки-даа багай-даа медээлерни интернет дамчыштыр солчуп, янзы-бүрү бөлүктерде боттарының сонуургалының аайы-биле бөлүглежип, хөйге дузалыг ажылды чорудуп турарлары мактанчыг.

Ындыг-даа болза интернетте ат-сывын өскертип алгаш, улус дорамчылаар, хоп-меге тарадыр кижилер бары чөгенчиг. Чеже-даа ат-сывын өскертип алырга, дөмей-ле билдинип кээр дээрзин утпаза чогуур. Ылаңгыя Интернет ажыглап турар улустуң культурлуг алдынып чоруурунга хамаарыштыр ТР-ниң Баштыңы Шолбан Кара-оол социал четкилерде мынчаар бижээн:

Июнь 19. «Амыдыралдың база бир улуг аас-кежии – кижилерниң аразында быжыг найыралы деп санап чоруур мен. Найырал деп сөстүң утказы дыка делгем болгаш дыка быжыг. Бир эвес сээң эжиң бар болза, кажанда-даа дуза дилээриңге, ол черле ойталавас. Харын-даа улуг күзелдии-биле дуза кадар дээш сеңээ дүне-хүндүс дивейн чедип келир. Өөрүшкүде-даа, муңгаралда-даа. Сөөлгү үеде барык кижи бүрүзү социал четкилерде бодунуң тускай арын-нарын ажыдып алгаш, ында таныыр-танывас бижидикчилерни чыып алган чурттап чоруур.

Амгы үениң амыдыралының чаа овур-хевири-дир. Ындыг болганда, кижи бүрүзү бодунуң хуудa арнынче өске кижини чүгле бүзүрээш киирип алыр деп бодаар мен. Бир эвес чөпшээревес болза, ол шуут танывазы кижини киирер киирбезин арынның ээзи боду шиитпирлээр. А бир эвес өңнүк кылдыр хүлээп алган болзуңза, оларның мурнунга улуг харыысалга тургустунуп келир. Чүге дээрге бодуңнуң делегейиңче өске кижини эки сеткил-биле хүлээп ап турар-дыр сен. Бажыңыңче чалап киирип алган-биле дөмей.

Бот-боттарын деткижип, чаңгыс сонуургал-биле чыглып алган болганда, араңарда камныг болуруңарны күзээр-дир мен. Оон башка чамдык улус олбо арыннарже өске меге ат-биле кирип алгаш, кайы хамаанчок чүүлдер бижип эгелээрин эскерип чор мен. Телефон артында көзүлбейн турар мен деп меге бодалга алыспайн көрүңер. Силерниң дугаарыңарны кажан, каяа, кымның адынга ажыттынганын тодарадып алыры болдунмас, берге, чажыт чүүл эвес-тир.

Аныяк дуңмаларым, силерге чагыым болза, эш-өөр аразында ыдыктыг найыралды хумагалыг камнаары кончуг чугула. Ооң-биле чергелештир, социал четкилерде бижидикчи кылдыр чыып алган бөлүктүң иштинге база эп-найыралдыг, чурттал-ганы чүгле караңгы багай кылдыр көрбейн, чырык сеткилдиг, келир үеже дидим көрүштүг болуруңарны күзээр-дир мен!»

«САЛГАЛ-2019» АНЫЯКТАР ЧЫЫЖЫ

Чөөн-Хемчик кожуунуң төвү Чадаанага «Салгал-2019» деп аныяктарның чыыжы болур. «Тиилелгениң волонтерлары» деп аныяктар шимчээшкинииниң удуртукчузу Азиана Увангурнуң башкарылгазы-биле «Социал төлевилелдер», аныяк сайгарлыкчылар ниитилелиниң даргазы Алдынай Делгерниң удуртулгазы-биле «Сайгарлыкчы чорук», аныяктар хуралының даргазы Стас Оюннуң башкарылгазы-биле «Аныяктар парламентизи», ол ышкаш «Аныяк армейжилер болгаш Россияның школачылары» деп шимчээшкинниң модератору Эртине Куулар болгаш Тываның технология техникумунуң студентизи Ванесса Санаанаың башкарылгазы-биле «Мергежил шилип алыры» деп угланыышкын дээш шупту 5 аңгы угланыышкынныг ажылчын бөлүктер ажылдаар.

Июнь 25-те аныяктар чыжының баштайгы хүнүнде хүндүскүнүң 11 шактан дүштекиниң 13 шака чедир 5 аңгы угланыышкынныг ажылчын бөлүктерниң ажылы эгелээр. Аңаа аныяк тускай эртемниг специалистер боттарының эш-өөрү аныяктарга солун ужуражылгаларны эрттирип, ажыктыг чугааны кылып, арга-сүмезин бээр. Ол-ла хүн Үстүү-Хүрээже экскурсия база аныяктарның концерти планнаттынган.

Июнь 26-да эртенгиниң 9 шактан 11 шака чедир аныяктарның форуму ажылын уламчылаар, түңнелдерни үндүрер. 11 шактан 12 шак 30-ге чедир эң дээре төлевилелдерни камгалаар хемчеглер болур.

ҮСТҮҮ-ХҮРЭЭГЕ КАСКАДЕРЛАР КЕЛИР

Фестиваль

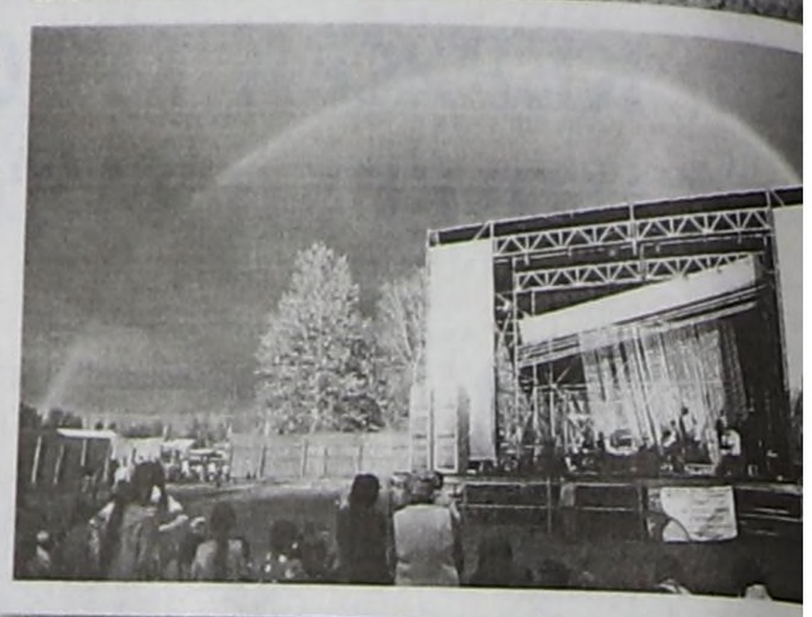

Чүгле Тывада, Сибирьде эвес а делегей чергелиг хөйге билдингир дириг-хөгжүм фестивалы «Үстүү-Хүрээ» 2019 чылдың июль 4-8 хүннеринде Чөөн-Хемчик кожуунуң Чадаанага 20 чыл юбилейин демдеглеп эрттирер. Оон организакчылары фестивальдың киржикчилеринге болгаш ооң хөй санныг мөгейикчилеринге баш удур сагындырып, фестиваль үезинде агаар-бойдустуң бүгү өскерлиишкиннеринге таарыштыр белеткенип алгаш келирин дыңнаткан. Юбилейлиг фестивальдың программазы өске чылдарга көөрде, бир онзагай болур дээрзи манаттынып турар.

Үстүү-Хүрээ фестивалының мугур 20 чыл оюнда ак-көк дээр адаанга мотоциклдерлиг шиижиткен көргүзүг болур. Ону Россияның болгаш делегей чергелиг фестивальдарның киржикчилери – Александр Елагинниң Мото-Театрының каскадерлары (Красноярск) көргүзер. Тоолчургу маадыр биле демир улуның аразында чидиг демисел дугайында төөгү дугайында «Оттуң эзлери» деп шиижигешти бараалгадыр.

Ёзулуг эрес-дидим мергежил каскадерлар авааңгыр-кашпа чоруу-биле белеткээн фе шоузу фестивальдың онза кезээ болур.

Бо чылын мугур чээр чыл болган дириг-хөгжүм фе тивалының солун програ мазының бо дээрге чүгле кол лун кезээ дээрзи билдингир. Ы хөгжүмнүң мөгейикчилери энерелдиг сарыг шажын чүдүкчүлерин болгаш анаа нуургап көрүп келген аалчыла га, көрүкчүлерге оон-даа со хемеглер болуру магатчок.

Экер эрлер оюну

САЙЫТТЫҢ КУБОГУ ДЭЭШ ХҮРЕЖИР

Июнь 29-30 хүннеринде Россия Федерациязының камгалал сайыдының Кубогу дээш спортчу хүреш талазы-биле Бүгү-шеригниң маргылдаазы Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эртер. Маргылдаага 11 команда, 143 мөге киржир.

РФ-тиң ЦСКА даргазы, полковник А.В. Громов, Күрүне Думазының депутады, Грекрим хүреш талазы-биле үш дакпыр Олимпий чемпиону А.А. Карелинге удурткан 15 кижиден тургустунган аалчыларны бо эртер спортчу хемчегже база чалаан.

41-ги Армияның ниити шериг командазынга тыва спортчулар: Сайын Казырык, Хүреш-оол Дондук-оол, Арбак Сат, Эртине Мортуй-оол, Начын Куулар, Андрей Моңгуш, Белек-оол Күжүгет олар киржир.

Тываның найысылалынга эрткен чылын спортчу хүрешти Төп Шериг округунуң Кызыл туктуг 41-ги Армия командылалының күш-культура белеткелиниң талазы-биле дузалакчызы, самбога спорт мастери, подполковник Иван Кувырзинниң саналы-биле эрттирип турган. Ынчан 9 команда, 108 мөге киришкен. 1-ги черни 41-ги Армияның ниити шериг командазы, 2-ги черге – ЦСКА, 3-кү черни Москва хоорайның Агаар-десант шериин командазы чаалап алган.

Бо чылын Моолдуң чыынды командазы маргылдаага киржип чедип келирин база дыңнаткан.

«Мөңгүн кержек» фестивальдан репортаж

КЕРЖЕК ТУТСА КЕЖЭЭ, ШИВЕГЕЙ ТУТСА ШЕВЕР...

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Фестивальдың шеверлериниң ажылдары бо удаада ийи янгы шөлге делгеттинген. Эрткен ылын чүгле культура одаанга делгелге салдынган турган. Бир дугаар киржип турар улус база эвээш эвес. Оларның бирээзи Баян-Өлгий аймактың Цэнгэл сумузундан Монхуу Батнасан. Ооң делгээн ажылдарында шупту хой дүнден кылган ширтектер, олбуктар, бөрттер, барбалар, чеңиктер дээш чүнү чок дээр! Тускай билдилиг кижиден өөренип алгаш, беш чыл ишти кидис калып, дүк-биле ажылдап чоруур болду. «Тыва төрелдер кидистен калган эдилелдер кадыкшылга ики деп билир апарган болгаш ону сонуургап турар. Улуг Тыва да ус-шевер кижилер көвүдеп, олдан кылган чараш, аянныг үүлдерни болбаазыраңгай кылып турары эки-дир. Дараазында база мындыг хемчег болур деп дыңназымза-ла, кээп турар мен» — деп, шевер аалчы демдегледи.

Эттээн алгы-кеш, аргаандаараан хептер, чадыглар, ыяштан кылыглар, чонар-даштан дүрзүлер, чинчилерден кааскалгалар –бо бүгү ажылдарны эргий көрүп, топтаар болза, чаңгыс хүн-даа чедишпес. Чехиядан чурук тырттырыкчызы Станислав Крупаш тыва шеверлерниң ажылдарын магадап-ханмаанын чугаалады. Ол 20 чыл иштинде Тывада кээп, хамнар дугайында чуруктар тырттырып чоруур. «Мындыг бичии суурда хөй-хөй алдар-аттыг шевер кижилер үнгени сонуургалды оттурбас аргажок. Амгы үеде хол-биле нарын ажылдарны кылып чоруур улус бар болуп турары, ылаңгыя ону салгалдан салгалче дамчыдып берип чоруруу кончуг үнелиг-дир» — деп, ол демдегледи.

Хакасиядан Галина Костякова чылдың-на Тываже кээп турар-даа болза, Кызыл-Дагга бир дугаар келгени бо. Ооң мурнунда хамнар чыыжын, Үстүү-Хүрээге фестивалды сонуургап, бодунуң кылып турары камгалалдарын чонга делгеп чоруур. Ол бичиизинде сураглыг чогаалчы ачазының Тывадан эккелгени чонар-дажын кезээде суйбап тудуп чорааның сактып келди. "Чараш даштыг черниң чурттакчыларын, шеверлерин болгаш агаар-бойдузун көөр аас-кежиктиг болдум" — деп, Галина чугаалады.

Фестивальдың бирги хүнүнде шеверлерниң ажылдары-биле тускай жюри таныжып, алды аңгы номинациаларга тергиннерни илереткен. Улуг, аар өртектиг, металлдар азы даштардан нарын «ювелир ажылдар» деп шаңналга бирги черни Барыын-Хемчиктен Айбес Өлчей чаалап алган. Ол ышкаш Кызыл хоорайдан Надежда Шоңнай-оол, Кызыл кожуундан Айлаңмаа Дамыраң шаңналдарга төлептиг болган. Ыяштан кылган тергиин ажылдарга Мөңгүн-Тайгадан Аганак Донгактың ажылы эң тергиин болган. Оон аңгыда Кызылдан Херел-оол Ооржак, Красноярск крайдан Евгений Иванов, Хакас Республикадан Александр Индыгашев оларны шаңнаан. "Фестивальдың эң тергиин суй белээ" деп шаңналды Тываның күрүне университединиң "Алхимик" бөлүүнге тывыскан. «Чымчак материалдардан кылыглар» деп номинацияның тергиини Монхуу Батнасан (Моодуң Цэнгэл сумузу), ооң-биле кады Чойган Намчай, Анжела Иргит (Бай-Тайга кожуун) Надежда Фисенко (Красноярск край), Кежикей Шарый-оол (Кызыл хоорай), Сайзанак Сарыглар (Кызыл хоорай) оларның ажылдарын база жюри үнелээн. Дарганнар аразындан эң эки ажылдарлыг ус-шевер Улуг-Хемден Андрей Ховалыг болган. Ооң Кызыл хоорайдан келген өөрлерин Григорий Ооржакты болгаш Наадым Ондарны база демдеглээн. "Чонар-даштан кылыглар" деп эң дээди шаңналды Кызылдан Алексей Кагай-оолга тывыскан. Ол-ла номинацияга Тарас Монгуш (Кызыл хоорай), Олег Суван-оол (Эрзин), Алдын-Буян Хертек (Мөңгүн-Тайга кожуун), Карим Монгульбии (Ак-Довурак хоорай), Артур Шожунчап (Бай-Тайга кожуун), Орлан Сат (Кызыл хоорай), Хеймер-оол Донгак (Кызыл хоорай) шаңналдарга төлептиг болганнар.

Виктория АЙМАА.
Ада ТЮЛЮШТУҢ тырттырган чуруктары.

"ВЕРХОВЬЁ"-2019

ЭРЖЕЙ ХЕМНИҢ ЭРИИНГЕ

Июнь 28-30 хүннеринде Тожунуң Эржей рга орус чоннуң үндезин культуразының РХОВЬЁ» фестивалы болуп эртер.

*Байырлалдың бирги хүнүн бурунгу шагның к-хевиниң делгелгези-биле эгелээш, хоровод аш дискотеканың чаа хевири этнотека-биле ар» – деп, **Татьяна Краснопивцева** Орус тура төвүнүң директору тайылбырлаан.*

Фестивальга шупту 26 команда киржир. Плотиеп черге Экер-эрес оолдарның марафон оюну р. Команда бүрүзүнден 10 кижи эң эвээш үе узунда 20 аңгы шылгалданы эртер. 11 команда а киржир күзелин илереткен.

мданныг чаагай чем белеткээринге «Блины », «Бии-Хемниң балык мүнү» мөөрейлерни аан. Балыкчыларны хем кыдыынга одаглачаагай чемни кылырынче чалап турар.

естивальдың кол сорулгазы – улусчу ыр елдезин кадагалап арттырары. Ынчан-орус улустуң ырын бурунгунуң аяны-биле едиринге болгаш өг-бүле ансамбльдериниң ынга ийи аңгы шаңналды бо чылын немээн. ияның фольклор эвилелиниң кежигүнү, вая старина» ансамбльдиң кир

этниктиг социализация школазының башкызы Екатерина Горева байырлалдың хүндүлүг аалчызы болур. Ол улустуң танцы-самынга, өпей ыры күүседиринге күзелдиг улусту өөредип,

Часкы тарылга

ГРАФИК ЕЗУГААР

Тывада часкы тарылга кампаниязы доозулган. Россияның Кеземче күүселдезин чорудар федералдыг албанының ТР-де эргелелиниң Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем кожуннарда дузалал ажыл-агыйлары республиканың тараачын, араттары-биле бир деңге мал, тараа культураларын, картофель, ногааны тараан.

Часкы тарылга ажылдары тургускан график езугаар доозулган. Баш бурунгаар көдээ-ажыл агый техниказының техниктиг хандырылгазының, теплицаларының байдалын, суггарылга системазының хынаддазын, үрезин курлавырын белеткээр ажылдарны чоруткан.

Ук федералдыг албанның дузалал ажыл-агыйларында бода, шээр малды, хаван, кушту тудуп турар. Мал чемин чедер кылдыр белеткээниниң болгаш зооветеринарлыг чурумну сагаанының түңнелинде бо чылын ниитизи-биле 900 ажыг баш малдың чаш төлүн камгалап алдынган. Эрткен чылын 3 тонна сүт, 3 тонна ажыг эът, 1000 ажыг дагаа чуургаларын алган.

Валентин КУПРИЯШКИН.
Кызыл хоорай.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

СОЛДАТ ТААКПЫ ХАВЫ

Чеден сес чыл бурунгаар июнь 22-де эртенгиниң 4 шакта фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор езу-биле халдап кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының төнмес-батпас каргыштыг 1941-1945 чылдарынчаар эгелээн.

Бо дайынга сая-сая кижилер амы-тынындан чарылган. Бистиң өгбелеривис деңнеп четпес аар өртек-биле ыдыктыг тиилелгени чаалап ап, келир үениң салгалдарынга тайбың-чаагай чурттал-ганы сөңнээн. Ынчангаш июнь 22-ни сактыышкынның болгаш кажыдалдың хүнү кылдыр доктааткан. Бо хүнге тураскааткан хемчеглерни 1996 чылдан тура бүгү Россияда демдеглеп эрттирип турар.

Июнь 22. Дүштекиниң 12.00 шак. Аяс дээрде чаңгыс-даа булут чок. Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле амы-тынындан чарылган дайынчыларны сактып, чечектер салыр езулалга киржири-биле улуг-биче чон Кызылдың Тиилелге шөлүнге мөңге оттуң тураскаалынга чыглып келген.

Тыва Республиканың шериг комиссары Николай Францевич Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр 78 чылынга тураскааткан митингини ажыткан. Россия биле Тываның ыдык ырылары чаңгыланган соонда, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының эрес-дидим чоруун сактып, кажыдалдың минутазын чарлаан. Дайынның хоочуннары, оларның ажытөлү, ТР-ниң Чазааның төлээлери, ТР-ниң Дээди Хуралының депутаттары, Кызылда 55-ки тускай мото-адыгжы (даг) бригадазының шериглери, Кызылдың хүндүлүг хамаатылары, аныяк армейжилер болгаш өскелер-даа мөңге оттуң баарынга дээрбектей өрээн чечектерни болгаш кызыл гвоздикаларны салган.

Тыва Бүгү-россижи шериг-патриотчу **«Адыш иштинде сактыышкын»** деп акцияга бо хүн каттышкан. Чечектер салыр езулал соонда Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Георгий Абросимов, ТР-ниң Чазааның Даргазының оралакчызы Органа Натсак, Тыва Республиканың шериг комиссары полковник Николай Францевич, Кызылда 55-ки тускай мото-адыгжы (даг) бригадазының командири полковник Рамиль Ибатуллин, Каа-Хем суурнуң 2 дугаар школазының аныяк армейжилер отрядының командири Анзор Монгуш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларынга тураскаалдың эдээнден **адыш ишти хоюг черни солдат таакпы хавынче киир урар езулалга киришкен.**

Камгалал яамызының доктааткан чуруму езугаар ук езулалга албан Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи азы салгалы, чазак-чагырга төлээзи база бир аныяк армейжи киржир ужурлуг. А гарнизон начальниги дайын маадырларының тураскаалының эдээнден алган адыш ишти хоюг довуракты солдат таакпы хавынче чыггаш, шериг комиссарынга хүлээдир. Шериг чуруму езугаар Кызылдың гарнизон начальниги Рамиль Ибатуллин шериг комиссары Николай Францевичиге солдат таакпы хавын дамчыткан соонда, езулал доозулган.

"РФ-тиң Камгалал яамызының саналдааны «Адыш иштинде сактыышкын» деп Бүгүроссийжи шериг-патриотчу акцияга бо хүн катчып турарывыс бо. Ук акция чүгле Кызылда эвес, а Россияның маадыры, камгалал сайыды Сергей Шойгунуң чурту – Чөөн-Хемчик кожууннуң Чадаана хоорайга, Улуг-Хем кожууннуң Шагаан-Арыг хоорайга, Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга, Тес-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды кожууннарның төптеринге эрткен. Солдат таакпы хаптарын шериг комиссариадынче дужаар. Бис Төп шериг округунче ону дамчыдар бис. Шериг округ бүрүзү Россияның Чепсектиг күштериниң Кубинка хоорайда «Патриот» парыгында туттунуп турар Кол ордузунда төөгү-мемориалдыг комплекске дайынчыларның адын мөңгежидери-биле дамчыдар. Бо дээрге улуг ужур-уткалыг болгаш харыысалгалыг хүлээлге.

«Патриот» парыгында туттунуп турар Кол ордуну Улуг Тиилелгениң юбилейлиг 75-ки чылында ажыдар. Парктың девискээринге «Сактыышкынның оруу» деп Ада-чурттуң Улуг дайынының 1941-1945 чылдарда киржикчилериниң сая-сая фото-чуруктарын киирген интерактивтиг галереяны тургузар" – деп, акцияның ужур-утказын Николай Францевич тайылбырлады.

Фронтучу Георгий Абросимов Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнининг дугайында медээни 15 харлыында тараа шөлүнче бар чыткаш дыңнаанын сактып чугаалаан. "Дүүн дайын эгелээн! Бисче японнар халдаан!" – деп, кожам оол кудумчуда алгырып халып турар. Ол ынчан дайын дугайында медээни шоолугла херекке албайн, улаштыр оруум уламчылап чорупкан мен. Тараа шөлүн часкы тарылгага белеткеп, долузу-биле катап аңдаргаш, бажыңга бир неделя болгаш кээримге, бистиң чуртувусче японнар эвес, а фашистер халдаанын ынчан билген мен. Ийи чыл эрткенде, 17 харлыымда фронтуже аттандым. Дайынның коргунчуг чылдарын эрткен кижиге ол үеже хая көрнүп база катап сактыры дыка берге-дир. Дайын шөлүнге бажын салган элээди солдаттар кеззэде аныяк маадырлар болуп чүректеривиске артар" – деп, хоочун фронтучу сагыш-сеткили-биле үлешти.

Кежээкиниң 22.00 шак. Тиилелге комплекизиниң мөңге оттуг тураскаалынга сактыышкынның чулазын кыпсыры-бидеп-

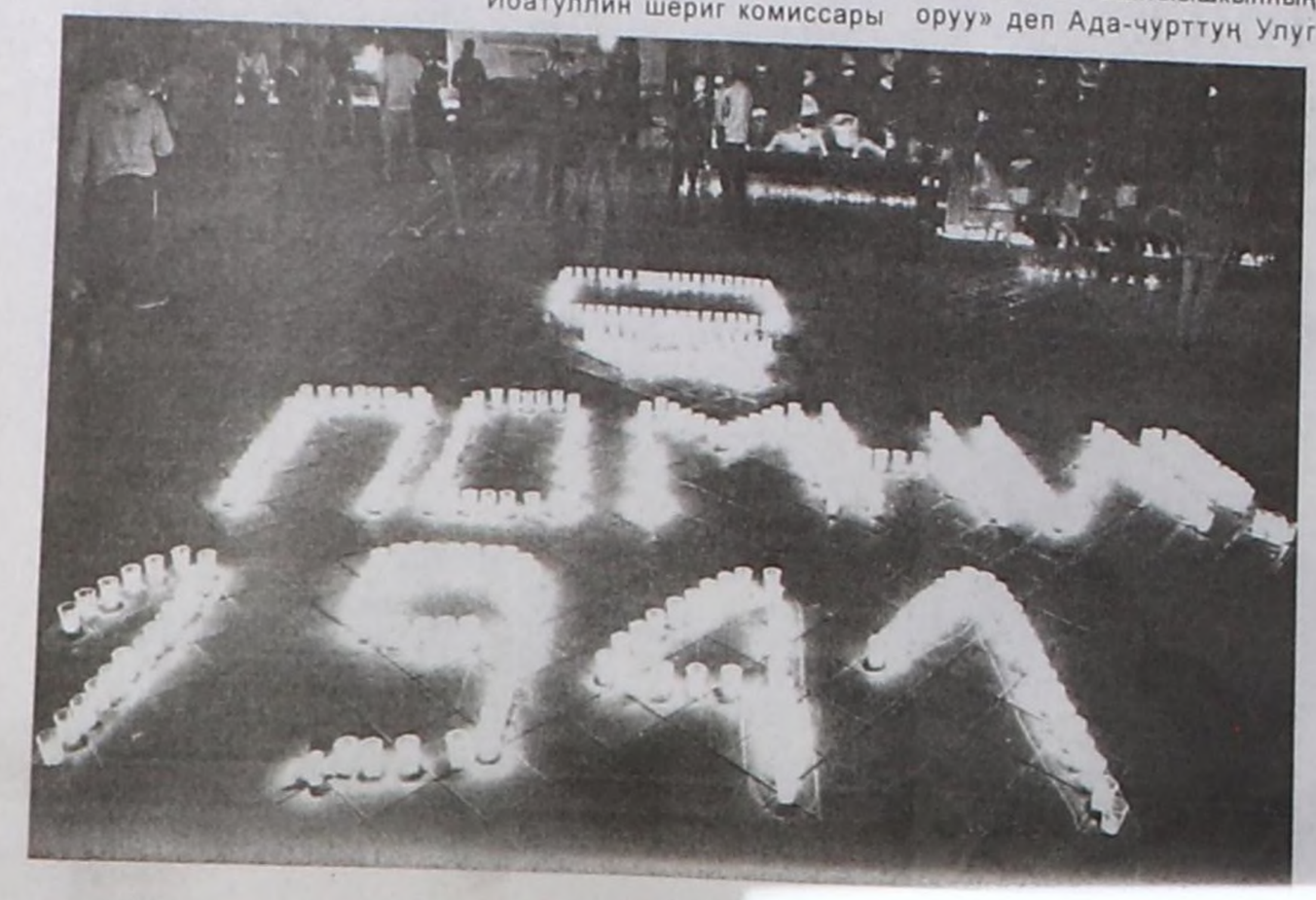

ген. 1941 чылдың июнь 2
дайын эгелээн хүнде, Т
Арат Республиканың Х
Хуралының эзлчеглиг с
дизинге делегаттар фаш
Германияга дайынны чар
дугайында шиитпирни үнд
баштайгы даштыкы күр
болган. Дайын чылдары
үезинде республиканың
Совет Эвилелинге бүгү тал
биле дузазын көргүскен. Кы
шериглерниң одуруунга Т
Арат Республикадан мун
совет хамаатылар, олар
иштинде тыва эки турачы
сеткилиниң кыйгызы-биле
йылдажып турган. Эрес-
дим маадырларны чаңгыс
чурттуглары сактып, чүс-
чуланы кывыскан. Чыл кел
тудум киржикчилерниң саны
межип, көвүдеп турар. Олар
аразында чаш ажы-төлдүү
бүлелер болгаш аныяк-өскен
хөй болганын демдеглеп ка
чугула. Чүге дээрге Ада-чурт

округунче ону дамчыдар бис. Шериг округ бүрүзү Россияның Чепсектиг күштериниң Кубинка хоорайда «Патриот» парыгында туттунуп турар Кол ордузунда төөгү-мемориалдыг комплекске дайынчыларның адын мөңгежидери-биле дамчыдар. Бо дээрге улуг ужур-уткалыг болгаш харыысалгалыг хүлээлге.

«Патриот» парыгында туттунуп турар Кол ордуну Улуг Тиилелгениң юбилейлиг 75-ки чылында ажыдар. Парктың девискээринге «Сактыышкынның оруу» деп Ада-чурттуң Улуг дайынының коргуш-сонныш чок солдаттарының чыры ат-алдарынга шынчы болуп оларның маадырлыг чоруунуң дугайында сактыышкынны келир үениң салгалдарынга арттырар ужурлуг бис.

Каржы-дошкун, аш-чуттуг түрегделдиг дайын чылдарында амы-тынындан чарылган база бо хүнге чедир чурттап четтирпейн барган солдаттарывысха мөгейдивис. Бистер маадырларны сактып чоруур болзувусса, олар кеззэ мөңгеде дириг артар.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Даян ДАНСҮРЮН.
Виталий ШАЙФУЛИННИҢ
тырттырган чуруктары.

Эрзин кожууннуң Наадымы

"СҮЛДЕ" БАЙЫРЛАЛЫ

Баштайгы ийи чылында "Сүлде" байырлалы Үстүү-Хүрээге дириг-хөгжүм фестивалынга болган. Улаштыр эр кижиниң үш адаан оюну-биле эрттирери чаңчыл болу берген. Бо чылын үш дугаар болуп турар байырлалды Кызыл хоорайда Эрзин хүрээзиниң Омак Маа-Хөөевич баштаан лама башкылары башкарып эрттиргеннер. Цеченлинг, Үстүү-Хүрээниң, Дамба Брайбулинг база Эрзин хүрээзиниң лама башкыларының дөрт командазы адаан-мөөрейге киришкен. Баг кагарынга, шыдыраага, хол бөмбүү, тыва хүреш маргылдаазынга лама башкылар идепкейлиин көргүскен.

Эрзин хүрээзиниң ламазы Омак Маа-Хөөевич.

Тываның лама-башкылары.

Июнь 21-де Эрзин кожуунда Тываның лама башкылары «Сүлде» байырлалын эрттиргеннер. Сүлде дээрге кижиниң эр-аъды кезээде бедик чорзун орэн ханы уткалыг база спортчу арын-тоглаалыг байырлал ийи чыл бурунгаар эгелээн.

Эрзин суурнуң чурттакчылары болгаш келген аалчылар "Сүлде" байырлалын солун, аныяк-өскенге өөредиглиг деп бедии-биле үнелээн. Ол ышкаш келир чылын ук байырлалды эрттирери-биле Дамба Брайбулинг хүрээзинден Орланмаадыр башкы шилчип чоруур Кубокту Омак башкыдан хүлээп алган. Лама башкыларның демдеглеп турары-биле "Сүлде" байырлалы улуг-бичии чонга езулуг-ла сүлде бедиир, хей-аът көдүрлүр, ажыктыг болган.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫ

Июнь 22-де Эрзин кожуунда малчыннарның ажыл-ижин өөренген Наадым болуп эрткен. Кожуунуң ырак-чоок сумуларында, чайлагларда малын харладып чоруур көдээ ишчи-ажакчыларын чыглып кээп, байырлалдың улам аян-шинчи киирип эстаан.

Наадымның ажыдыышынга кожууннуң албан лериниң ажылдакчылары, уларның малчыннары, база ционал идик-хевин кедипкен, раа-саяк, чүгүрүк аъттарлыг хаалы-биле эгелээн.

Байырлалда чыылган хайымни чонга Эрзин кожуунуң чата даргазының хүлээлгезин када күүседип турар Орлан Чигжит байыр чедирип, моондаа соңгаар чедиишкиннерни күзээн. Ооң соонда малчыннар аът чарыжын эрттирген. Малчыннарның ажылынга улуг дузалыг сакманчылар «Алдын инчеек» деп солун мөөрейге киришкен. Кожуунуң сумулары бөөдей өглерин тип алган үнген-кирген чонун шайладып, содак-шудактыг элээди, аныяк мөгелер содагланып алгаш, үнүп кээп, каъп-шак сегиржип ап, ачыр-дачыр хүрешкеннер. Ол-ла байырлалга кожуунуң малчын аныяк өг-бүлелериниң аразынга тыва кижиниң «Бүрүн дерип каан аъды» деп эң көрүштүг, чараш сонуурганчыг мөөрейни база эрттирген.

Наадым үезинде.

ТР-ниң көдээ ажыл-агый сайыды Эртине Данзы-Белек, Дээди Хуралдың депутаттары Радислав Наважап, Эрес Хайың, ТР-ниң хөй-ниити палатазының төлээзи Байыр Чавынчак болгаш өске-даа удуртукчулар малчыннарга байыр чедирип, шаңнал-макталдарны тывыскан. Оон аңгыда Эрзин кожуунуң удуртулгазы ажыл-ижинге чедиишкиннерлиг болган чонун алгап-мактап, шаңнап-мактаан. Байырлал ниитизи-биле бедик деңнелге эрткен. Эрзин кожуунга Наадым байырлалының дугайында допчузу-биле дарааазында үндүрүлгеге делгереңгей бижип, чырыдар бис.

Асия ТҮЛҮШ.
Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктары.

МАЛЧЫН ӨҢНҮК

Эртинелиг Тожу черниң
ивижизин,
Элезинниг Эрзин, Тестиң
тевежизин
Таңды кожуун тараажызын,
саанчызын,
Таан бедик Мөңгүн-Тайга
хойжуларын
Найысылал Кызыл хоорай
манап туру,
Наадымче дарый дүрген
аъттаныңар.

Тыва чурту хөөмей, сыгыт
ораны-дыр
Дыңгылдайлап салып олур,
малчын өңнүк.
Хову сыңмас кодан чылгы
аразындан
Кончуг аъттар шилиттинип
маңаа келир.
Чүгүрүктүң аразындан шилип
мунгаш,
Чүген суглуун шыңгырадыр
челзип олур.

Чыылган чон четтиклейн
манап турар,
Шыңганнарлыг мөге оолдар
борта тутчур.
Эзир ышкаш девип тургаш,
шүглүп үнер
Эрес малчын, содак-шудааң
белеткеп ал.
Аъдың эртип, бодуң шүглүп,
тиилекчи боон,
Наадымның маадыры сен-не
болам.

Чыраа, саяк, челер аъдың
мунуп алган
Чычыы торгу тонун кеткен
малчын өңнүк
Наадымда Арат шөлге үнүп
кээрге,
Адыш часкап, кадак тудуп,
уткуп аар бис.
Ааржы, быштак, ак чем-биле
саваланган
Аккыр өглер хоорайывыс аян
киирер.

Тыва хүнү – малчыннарның
Наадымынга
Дыңнаксанчыг хөөмей, сыгыт
аян тудар.

Сергей ХЕРТЕК,
хоочун журналист.

АК ЧЕМ

Авыралдыг дээрги сүттүң
Амдан-хөөнүн, ыдык күштүүн
Алдын хүнге, ак-көк дээрге
Аткан даңга сөңнээр өргүл.
Чалбарыглап, йөрээп сунар
Шаг-төөгүден утка-дөстүг
Өгбелерден келген белек
Өндүр-чаагай ак чем болгай!

Ырыларны хөнүктүрген
Ылым чаш дег арыг аржаан
Кадыкшылды, омакшылды
Хайырлап бээр буян демдээ.
Хойлап чоруур хомус ышкаш
Хорагай дег көвей янзы,
Хоор чоннуң өөрүшкүзүү
Ховар байлаам ак чем
болгай!

Аалдар чайлаар сериин
шыкта
Аяар саарган сүттүң даажы
Ааржы, курут, өреме, үс —
Ачылыг бай амыдырал.
Чорук-үүле актап, чежер
Чонувустуң бедик чолу,
Кежик чалаар хүндүткелдиг
Херел чажыы — ак чем
болгай!

Чаяна ЧЫКАЙ.

«ШЫННЫҢ» почтазындан

БУЯННЫГ ИШТИҢ АЖЫЛЧЫНЫ

Бир-ле катап Самагалдайның газ складының чаныбиле эртип чыткаш көөрүмге, ында машина тур. Ооң чанында хөрээнге чедир чанагаштанып каапкан мөге шыыраа кайы ырактан илдең эр кижи газ балоннарын дүжүрүп тур. Чанынга кылаштап чеде бээримге, складтың эргелекчизи Владимир Сандынович Санчат машинадан балоннар дүжүрүп, чүдүрген, чай чок-ла тур. Мындыг аар саваларны кандыг кончуг чиик кылдыр, ыңай-бээр дажыглап турар кижи сен деп сонуургап айтырдым. Ынчанмайн канчаар, барык-ла 30 чыл дургузунда газ балону сөөртүп, көдүрүп, дажыглап келдим деп харыылады.

Владимир Сандановичиниң чугаазы чөптүг, бо-ла суурга төрүттүнген, маңаа школа дооскаш, бистиң аравыска-ла өзүп келди. Өөнүң ишти Марфа Төмүровна-биле ийилээ Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунга эртем-билиг чедип алганнар.

1991 чылда ССРЭ буступ дүжерге, Владимир дуңмай ынчан «Тывагаз» бүдүрүлгезинче киргеш, ам бо хүнге чедир ажылдап чоруурун бо. Шынапла, ол кончуг-даа талантылыг, «баян тутса ырлаар, балды тутса тудугжу», амыдырал дээш кызымаккай, топтуг-томаанныг кижи чүве. Аныяандан тура «алдан дөрттүң чириин» дуглап чораан, хөйнүң аразынга ат-сывы дыңалбаза-даа, мөге база кижи.

1990 чылдар эгезинде Самагалдай суурувуска Шагаа байырлалы эрттирерге: «иелээ бардамнаалы» — деп, Володя меңээ сүмеледи. Аңаа база киришивис, бир кижиге-ле ийи кезектеп каан инектиң семис ээгизи. Мону канчап чиир бис дижип, сымыранчып турдувус. Көрүкчүлерниң-даа хөйү кончуг. Шырбайып тургаш, төндүр чоогладывыс. Ооң соонда бир аяк ишти үстүг мүннү ижиңер дээш база эккеп сунган. Чүгле чүрек бырылаар. Моон соңгаар мындыг маргылдаага киришпес-тир деп аравыста дугурушкан бис.

Ол хөй-ниитичи, амыдыралчы, кызымак кижи болгай. Өөнүң ишти Марфа Төмүровна биле чээрби ажыг чылдар дургузунда чонунга бараан болуп, шынчы ажылдап келген, езулуг-ла күш-ажылдың кижилери. Кожуун, республика чергелиг шаңнал-макталдың эдилекчилери. Владимир Сандынович 55 харлап турда, Тес-Хем кожууннуң Самагалдай солунунга чырыткан. Ол ышкаш Россияның газ үлетпүр адырының Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Бо өг-бүле ийи кыстыг, ийи оолдуг. Уругларын эртем-билигге чедирип, өөредип алганнар. Уруу Аяна Кунгаалай ада-иези ышкаш кызымаккай, ажылын ак сеткилдиг күүседип келгени дээш, ТР-ниң суд приставтарының эргелелиниң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Владимир Санданович Эрзин, Тес-Хем ийи кожууннуң чонун газ-биле хандырып, ажылын кончуг шынарлыг, шынчы күүседип келген. Бо ажылга бергедээшкиннер база турган. Эрткен кыжын Кызылдан кел чораан газ сөөрткен улуг машиназы Чаа-Оваа шөлүнге үрели берген. Ону сөөртүп алырының аргазын көрүп, кожуун чагыргазындан дуза дилээрге, бодуңнуң «УАЗ» машинаң-биле сөөртүп ал дээш, ооң дилээн херекке албаан. Харын-даа ындыг үүрмек айтырыг дээш менче чүге келдиң дээн хевирлиг болган. Ол үүрмек айтырыг эвес, ийи кожууннуң чурттакчыларын хандырар амыдыралга чугула газ ышкажыл. Тос-тостуң кончуг соогунда машина иштинге кижи бир шак-даа олурары амыр эвес?! Машинаны кааптар дээрге, хөй акша көпеек-биле холбашкан бараанны канчаарыл?! Ооң соонда Владимир ол-бо диленип тургаш, улуг трактор дилеп алгаш, газтыг машиназын сөөртүп алган. Кандыгдаа удуртукчу бөдүүн чонун дыңнап чоруур болза эки.

Владимир бодунуң сеткилин мынчаар чугаалап олурду:

— Мээң бөдүүн, эскертинмес ажылымны чонумнуң үнелеп, мени шаңнал макталга киирип турары дээрге-ле, ургларым авазы, кады кыраным Марфа Төмүровнаның ачы-дузазы, үлүг-хуузу-дур. Ооң чымчак сеткилиниң, амданныг аъш-чимниң ачызында эктим бедик чурттап чор мен. Ол дээш база сени хүндүлеп, өөрүп куспактап каайн — дээш, кады кыраанын дыңзыды куспактап кааргa, херээжен кижиниң өөрүшкүзүн эскердим.

Ынчангаш чагаамны доозуп тура, Владимир Сандынович биле Марфа Төмүровна Санчаттарның ажыл-ижинге чедиишкиннерни күзеп, кадык-шыырак, омак-хөглүг чурттап чорзун деп йөрээп олур мен.

Биче-оол СОЯН.

Тес-Хемниң кожууннуң Куран суур.

ЧОГААЛЧЫЛАР КУДУМЧУЗУ

Сүт-Хөл кожууннуң төвү Суг-Аксы суурнуң төп кудумчузун Чогаалчылар кудумчузу кылдыр адаан. Ол кудумчуга чогаалчылар чурттап-ажылдап чорааннар. Школа дужунда бичежек бажыңга Тываның улустуң чогаалчызы Александр Александрович Даржай төрүттүнген. «Ачам кожуунга мал эмчилеп ажылдап турган. Суг-Аксынга 3-4 харга 'чедир чурттаан мен. Оон ада-ием ажылагыйының аайы-биле өскээр көжүп чорупканнар» – деп сактып чугаалаанын дыңнаан мен.

Ол-ла кудумчуга башкылап ажылдап чораан, ургларга шүлүктер, кыска чечен чугаалар бижип, элээн каш чуга номчугаштар үндүрген Каң-оол Ирикпеевич Ондар, Чаң-оол Дөзүр-оолович Ондар чур чордулар. Ам оларның чур чораан бажыңнарында төлү чурттап турарлар. Ка Ирикпеевичиниң оглу На нал хөгжүм-шии театры режиссер, билдингир ар Чаң-оол Дөзүр-ооловичи уруу Алекмаа Суг-Аксы орт школазында башкы, ургл шүлүктер бижип чоруур.

Ол ышкаш Бораш Серен евич Ондарны адап болур элээн каш номнуң автору, «Ш солуннуң идепкейлиг бижикч

Чаңгыс-ла кудумчудан т чечен чогаалга, уран чүүлге дулуг, салым-чаяанныг кижи үнгени кайгамчык.

Дамдынчап ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоо

«БАЙЫРЛЫГ БАШТАЙГЫ ЫНАКШЫЛ

Тыва Республиканың Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, алыс мергежили гомеопат эмчи Зинаида Серен-Чимиттиң чаа проза ному ийи кезектен тургустунган: бирги кезээнде «Байырлыг баштайгы ынакшыл» деп солун, бир янзы бижиттинген тоожу болгаш ийиги кезээнде улуг орус драматург А. Островскийниң сурагжаан шиизиниң очулгазы. Чогаалчы тоожузунда Бай-Тайга кожуунда школа доозуп турар назынныг ургларның амыдыралын, баштайгы чаш ынакшылдың одунганын, чурттaлгага албан таваржып кээр аар-берге шылгалдаларның чамдык кижилерге берге эртерин, амыдырал дыка нарын дээрзин угаатпышаан, уран-чечен дыл-биле бижип турар. Шынчы ынакшыл, эжишкилер найыралы бергелерни а эртеринге дузалаар. Башта чидириглер, чурттaлгага х калза-даа соонда амыдырал даа уламчылаар, чурттaлга ээр-дагыр оруу узун деп бо тоожуда өзек болуп турар. Г Света эжишкилерниң, аныя лыы назынында айыыл-халап таварышкаш, мөчээн Эдуард өскүстер бажыңынга ө Марат-оолдуң салым-чолда номчукчунуң кичээнгейин че салдыктырбайн, боданыры албадап, улуг назылгар сактыышкыннарже киириптеп аныяк номчукчуларга өөредик болгаш кижизидикчи шынар болур.

Николай КУУЛАР

Тываның ном үндүре чериниң кол редактор

ЫДЫКТЫГ ЧАЛАМАНЫ АРЫГЛААН

Май 18-те, Бурган хүнүнде, Бай-Тайганың Ыдыктыг Чаламазын Терлиг-Хая сумунуң чурттакчы чону депутаттары, чагырыкчызы К.Э. Оттажановтуң удуртулгазы-биле аштап-арыглааннар.

Чоокта чаа «Шын» солунга Тываның Баштыңы Ш.В. Караоолдуң «Саглагар ыяштарда кадактарны адырыңар, ыдыктыг черлерни чаартыңар» дээн кыйгызын номчааш, аңаа каттыжып, бо ажылды эгелээн бис. Чаламаны аштап-арыглаар мурнунда Цэчэнлинг хүрээзинден лама башкыны чалааш, улуг ном номчуткан бис.

Ыдыктыг черни аштап-арыглаарынга чон идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя башкылар болгаш школачылар эң-не идепкейлиг киришкен: школаның хоочун башкылары З.Б. Сымчан-оол, М.К. Дурбулек, завхозу У.Д. Бопуй-оол, директору Д.Д. Салчак, аныяк башкылар С.К-Т. Биче-оол, А.И. Ондар, өөреникчилер: бирги классчы Шеңне Бопуй-оол, 9-ку классчылар Самир Монгуш, Чинчи Монгуш, Геннадий Белекпен, 10-гу классчылар Долсая Күжүгет, Аялга Конгар ол ышкаш суурнуң чурттакчы чону ажытөлү-биле дузалашканнар.

Шаандан тура арыглаттынмаан Чалама дыка хирленген болган. Ногаан ыяштарда боой дыка берге, чүге дизе кадакта ыяштарның унунче чип кир берген болган. Аштап-арыглаан соонда Чалама улуг тынган ышкаш болду. Ооң кырында чыдар кадактарлыг кургаг ыяшты а кааптарга, улам шинчи кирип долгандыр турар шивилерни, терактерниң будуктары өр көдүрлү берген саглаңайын четтиргенин илередип тургазы болду. Чалама арыглап-аштаарга, буянныг болур деп өбелеривис биске чагып чораанын утпас болза эки деп бодаар мен.

К.Т. ДОНГАК,

сумунуң депутады, башкы

Аал сыңмас арбын малдыг

ЭТКЕН СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛГАН

Чеди чүзүн кандыг-даа малды чылдың дөрт эргилдезинде зооветеринарлыг арга-биле шудургу эки ажаап-тежээп, одар-белчиирин таарыштыр шилип, оорлардан, кокайлардан шыңгыы камгалаар болза, малдың баш саны чыл бүрүде өзүп, көвүдеп немежири билдингир.

Сүт-Хөл кожууннуң төвү Суг-Аксы суурда Тыва Республиканың алдарлыг малчыны Валерий Кертик-оолович Ондар оглу Айдыс-биле коданында малын муң баш чедир өстүрерин аазаан турган. «Сөглээн сөс, керткен ыяш» дээни ышкаш адашкылар, шынап-ла, сөглээн сөзүнге ээ болуп ажылдаан. Ам оларның коданында шээр малдың (хой, өшкү) баш саны муң чедир өскен. Алдарлыг малчынның оглу «Кайгамчыктыг кадарчы» мөөрейниң тиилекчизи. Айдыс Валерьевич шудургу ажылдап, чаш анайларын онча-менди камгалап алырын барык 100 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунче кирген.

Дагдыныкчы алдарлыг малчын бодунуң арга-дуржулгазын оглу, кеннинге хүн бүрүде дамчыдып берип, харын-даа бүдүн өг-бүлезин баштап, удуртуп келген. Валерий Кертик-ооловичиниң өөнүң ишти Екатерина Шини-Байыровна бажы бедик Бай-Тайга кызы база-ла малчын улустуң салгалы болганда, ажы-төлүнүң кол даяныр күжү, сүмелекчизи болуп чоруурундан аныяк малчыннарның чымыштыг ажыл-ижи үре-түннелдиг болганы билдингир.

Барып-барып кожуун төвүнде суурда чурттап, ажылдап турар хирезинде малманың кызымаккайы-биле кодан сыңмас кылдыр өстүрүп алганын үнелеп демдеглээр ужурлуг. Олар шээр малын Артаа-Тей база Хемчик ол чарыы ынчалдыр одарладып кадарар. Колдуунда-ла шээр малга тааржыр чүм, хоолулуг оът-сигенниг черлерни шилип, солуп одарладыр. Ынчангаш оларның мал-маганының күшдеңгели шыырак болур болгаш чыл бүрүде кышты хүр ажар.

Чыл санында-ла эки шынарлыг хоолулуг сигенни Хемчиктиң алаактарындан бир дем-биле кезип, кыш дургузунда четчир кылдыр белеткеп алыр. Кажаа-хораазы кургаг, делгем, чылыг. Алызындан мал-маганга ынак болурга-ла, кандыг-даа мал ээзинче ээ көрнүп, өзүп көвүдээри билдингир болгай.

Кожуунда база бир аныяк муңчу малчын Айдыс Валерьевичиниң немешкени өөрүнчүг болбастың аргазы чок. Тываның Чазаа көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче кол кичээнгейни угландырып турар болгай. Ынчалзажок амы-хууда ажыл-ишчи арат малчыннарның төлептиг ажыл-ижин үнелеп демдеглээри артык эвес болгу дег.

Аал-кодан, өдек сыңмас аалашкан, чиилешкен арбын малды Айдыс Ондар өстүрер дээрзинге бүзүрел улуг.

Бораш ОНДАР.

Сүт-Хөл кожуун.

ЧОННУҢ БҮЗҮРЕЛИ – БИЛЕ...

Бистиң аалывыс төрелдевистиң аалдары-биле кады 20-ги чүс чылдың 30-40 чылдарында Сүт-Хөл кожууннуң алчүктүг сумузунга чурттап орааннар. Ачамның адазы Оржак Доң-Кат Маңды-Хоо атту арбан даргазы тургаш, 42 харлыында чок болган.

Кырган-авам Сарыглар ерге 4 оолдуг, 2 кыстыг арткан. Оолдарының улуу Кончук 14 харлыг тургаш, эвээш эвес малаганныг аалынга эр кижиниң кылын шуптузун кылыр апарган.

Аалдарывыс Хөлчүктүг, ечектигге чайлаглап, ечектиг аксының дунда Бел оруктa дагарга, Хемчик унунда ыгларга-даа кыштаар рган. Чазын, күзүн Сосал дааның чанынга, иңге-Даштың баарын-даа чазаглаар чүве. ен билип келиримге, ам бир-ле черде чоруп рар. Улуг улустуң чугаандан билип алганым: радыр чорупкан ында й чок турар. Сөөлүнде лгеним 1948 чылда мчикти кешкеш, Шеми сы деп черге колхоз ргусчуп турар болган. р чыл хире болганда, лхозту Хемчиктиң өске азынче көжүрүп эккел-. 1951 чылда школага рени бергенимде, Жданов ыг колхозтуң даргазы Кюрю кижи турган. Партияның потиказын, ооң шиитпирлерин тандырар ажылды эге организация, ооң секретары Сарыг Какпаанок чорудуп турган. м хову бригадазының бригаи эртен эрте тургаш, ховуга алар казып, суг бадырып, чер арып, тараа тарыыр, суггаооң дүжүдүн ажаар дээн каш ажылдары черле үзүлбес ган. Хууда амыдыралдыг чон кижилерни хары угда чыып дем-биле ажылдадыры е-ле турган боор. Ачам боду ыпкын кижи болгаш, эртен колхозчуларны өглеринден бажында барып оттуруп р, дем-биле ховуже ажылып үндүрер турган. Чамдык лер ачам-биле изигленип ажып-даа турарлар.

л үеде Монгуш Көкээ Лопереновна-биле өг-бүле п, чурттай берген, Шеминдан көжүрүп келген бибажыңга чурттап турганКөкээ Лопсан-Сереновна стың улус депутадынга ткан турган. Ол колхоз чаа стунуп турда, депутатка утканы ооң идепкейлиг, к харыысалгалыг колхозрганын бадыткап турар. озка ажылдап, хлеб быр пекарня-даа ажыдып ш турду. Көкээ Лопсанновнаның кол ажылы — 4 ар уруглары-биле, кады н үш дуңмазы Кертик-оол, кыс, Зоя база Зояның уруу ңмаа оларны ачавыс-биле идип, өстүрери. Сөөлүнде -баштап каанар.

54 чылда колхозту Донгак даргалай берген чүве. Ол ажыл элээн шуудап, чампус ажылынга харыысалбиле берген, суурга чаа нарның тулуу илереймис чоруп турган.

Ак-Дашка чаа бажыңнар тудар чудук ыяштарны аът-биле сөөртүп эккээр турган. Бежен чылдар эгезинде суурнуң артыкы кудумчузунуң үстүү талазынга бажыңнарны, а 1956-1957 чылдарда ол кудумчуга улаштыр конторaны болгаш садыг чоогунда бажыңнарны туткан.

Донгак Бавук дарга халажырга, колхозту мээң ачам Оржак Кончук даргалаан. Колхоз даргазының хүлээлгезинге базала ажылга бердинген чаңчылыбиле уйгу-дыш чок-ла ажылдап турду. Чайын каш хонук иштинде сугур чаъс чагган. Хемчиктиң суу улгаткаш, арга-арыгларда сиген шөлдерин суг апкан.

Ачам аъттыг ол шөлдерни, суг кайда агып бадып чыдарын чеже-даа халдып барып, көрүп турган. Суг тереңнээш, айыылдыг апаарга, Көк дагның кырынче аъттыг халдып үнгеш, Хемчиктиң суу кайы хире улгадып турарын хайгаарап, кожуунче телефоннап дамчыдып турган.

Ол онза байдал үезинде аът-биле Көк даг кырынче чүгле мээң ачам үне бээр турган. Өске улус айыылзынар турган. Ооң ажыл-агыйынга кайы-даа үеде эң идегелдиг эжи, аът чораан. Ол чылгы малды үнелеп билир, аъттың эң чүгүрүүн, шыдамыын шилип ап, эдилеп чораан.

Колхоз даргалаарга, ооң кылып чораан ажылындан доора өске ажылдар база бар болган. Ылаңгыя Суг-Аксынга хуралдарга барып олуржур, колхоз даргазы ажылдан чардыгар. Оон сөөлүнде аңаа таарзынмайн боду ажылындан үнгеш, мал семиртир баазага ажылдай берген.

1957 чылдан-на боор хой бригадазын удуртуп чеден ажыг чылдарга чедир ажылдап келген. Ол үе ачамга база кончуг харыысалгалыг болган. Чечектигге малчыннарже суурлардан ырак, оруу кадыр берге боорга, эргечагырга төлээлери ховар келир, а бригадир боду-ла чайын, кыжын сезон аайы-биле ажылынче малчыннарны эвилелдээрде, аалдарны барып эргип кезип чорааш, дыңнадыр. Ай санында малдың баш-саны онча-менди бе, оолдаан бе, чаш малдың, баш саны чеже деп отчеттарны барып дужаавас болза, малчыннар шалың албайн баар.

Ажыл-агыйдан аңгыда кижилерниң амыдыралынга тургустунуп келир бергелерге база дузалап, ооң-биле амырап, улуг өөрүшкүбиле хөөрежир.

Ачавыс оолдарынга, уруглarынга аажок ынак кижи. Мен бичии турумда аалга тоолдаар улустар эдертип эккээр. Боду база улуг сонуургал-биле тоолдарны дыңнаар. Мээң дуңмаларым өзе бергенде, чаа үнген тыва чогаал номнарын уруглarынга ыыткыр номчудар. Номда маадырлар-биле болуп турар болуушкуннарны сеткилсагыжы-биле "аарып" сайгарар турган.

Оолдары-биле кады чорааңда, ада-ызыгуурунуң шагдан бээр чурттап келген черлерин айтып берип чугаалаарга, ачавыстың чер-чуртунга кызыгаар чок ынаа, хүндүткелдиин магадап чугаалаарлар.

Чай болурга Хөлчүктүгнүң чайлагларында аалывыска ырак, чоокта суурларда төрелдеривис арыг-агаарлыг тайга черге чайлазын дээш, уруглarын чыып эккээр. Аныяктарны ажылга өөредирде дыка эптиг. Таныыры бир каш аныяк кижилерни доктаамал эдертип, аалга эккеп, оларны чемгерип-даа турар. Аът-хөлүн азы машина-тракторну мундурарда, бодунуң арга-сүмезин берип, улус-биле кичээнгейлиг чугаалашкан турар.

Чон ону черле хүндүлээр турган. Чеден чылдарның төнчүзүнде, Ак-Даш "Алдан-Маадыр" совхозтуң салбыры турган чүве. Сөөлүнде ачавысты аңаа салбыр эргелекчиледип каан. Ынчан назы-хары улгады берген даа болза, ооң ажылдап келген дуржулгазын, ажылынга бедик харыысалгалыын билгеш-ле ынчанган боор.

Ол үеде Ак-Даш фермазы сүткүр (сименталь) инектерден хөй сүт продукциязын күрүнеге дыг деп ат-сураа чалгый берген турган.

Кончук Манды-Хөөевич, Көкээ Лопсан-Сереновнаның улуг оглу Виктор Кончукович Балгазында профессионал училище дооскаш, "Алдан-Маадыр" совхозка шаңнал-макталдыг ажылдап, Кызылдың №1, 3 автобааза ажыл-агыйларынга "КамАЗ" маркалыг машиналарга ырак черлерден чүүк сөөртүп, 2000 чылдарда Кыдат "Лунсин" бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, аарааш чок болган. Улуг уруу Хаяда Викторовна Бурятияның күрүне университединиң Чөөн чүк салбырын дооскаш, англи дыл башкызы боол ажылдап чоруур. Оглу Чойган-оол Викторович Тываның күрүне университедин дооскаш, Тыва республиканың аар техникага хамааржыр машиналарның болгаш өске-даа күрүнеиң техниктиг хайгаарал черииң начальнигиниң оралакчызы болуп ажылдап чоруур.

Оглу Чыргал-оол Кончукович Автоорук техникумун кончуг эки өөренип дооскаш, ажылдап чорааш, кадыының аайы-биле пенсияже үне берген үезинде чок болган. Уруглarның уруглары Чаяна, Елена дээди эртемнерлиг ажылдап турар, бичии уруу Чойгана Красноярскиде эмчи институдун 1 чыл болгаш доозар.

Светлана Кончуковна үр үеде садыг шугумунга ажылдап келген. Улуг оглу полиция ажылдакчызы, өг-бүлелиг, бичии оглу тудуг-септелге ажылдарын кылып чоруур.

Бичии уруу Аясмаа Кончуковна садыгда дузалакчы ажылчын болуп эки ажылдап турар. Оглу аныяк назынында эрте чок болган, ооң оглу, ийи кызы бичии.

Азырап каан дуңмаларының ажы-төлү база Чадаана, Ак-Довурак, Кызыл хоорайларда ажылдап, чурттап чоруурлар. Ак-Дашта Кертик-оол Лопсан-Сереновнаның оглу, уруу чурттап турарлар.

Чоннуң улуг бүзүрели, бедик хүндүткели-биле ачам Оржак Кончук Манды-Хөөевич хөй чылдарда бригадирлеп, колхоз даргалап, "Алдан-Маадыр" совхозтуң Ак-Даш салбырын эргелекчилеп, көдээ совет депутадынга соңгудуп чораан.

1977 чылда кызымаккай ажылы дээш "Күш-ажылдың хоочуну" деп медаль-биле шаңнаткан.

Ак-Даш суурда ажыл-ижинге кызымак, эки кижилерниң дугайында хөйнү бижип болур. Чижээ: Капа деп аныяк эмчи көдээ ажыл-ишчилерниң кадыы дээш элээн үр үеде ажылдап турган. Россияның төп областарындан келген аныяк орус башкылар ажылдап-чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан-даа болза, кызымак-ла ажылдап чораанар.

Анчимаа ООРЖАК,
Ак-Даш суурнуң хүндүлүг чурттакчызы, дуңмаларының болгаш бодунуң сактыышкыннарынга үндезилеп бижээн.

ЫРАК СУУРДА АНЫЯК ӨГ-БҮЛЕ

Ырак-узак Бай-Тайга кожууннуң Кара-Хөл суурда Айдың Дмитриевич Шарыйоол база Алена Айлаң-ооловна Хертек эрес-кежээ шудургу аныяк өг-бүле. Аал-оранның херээжен ээзи участок эмнелгезиниң эргелекчизи, терапевт эмчи, өг-бүленің баштыңы, школада дээди эртемниг күш-культура башкызы.

Бо аныяк өг-бүле чоннуң хүндүткелин чаалап алган ажылдап-чурттап чоруурлар. Оларның кайызы-даа кол ажылындан аңгыда, күш-культура болгаш спортка ынак улус. Холбөмбүү (волейбол), бут бөмбүү, баскетбол дээш спорттуң шупту хевирлеринге дески ойнаарлар. Алёна Айлаң-ооловна аарыг улузунга эптиг-эвилең биче сеткилдиг эмчи. Ылаңгыя кырганнар, бисти, дыка-ла сагыш човап эмнээр кижи.

Оон аңгыда социал байдалы кошкак бажыңнарны боду-ла эргип кезип, аарыг кижилерни тодарадып, оларның-биле ажылды чорудуп турар. Ынчангаш эмчивисти аажок хүндүлээр бис. Мындыг аныяк специалистерни сумунуң болгаш кожуунну чагырга даргалары деткиири күзенчиг. Аныяктарны көдээ суурларже хаара тудуп, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузары күзенчиг. Чүгле ынчан көдээ суурларның ажылагыйын бүгү талазы-биле хөгжүдүп ап болурун медереп, билип тур бис. Улуг назылыг кижилер, бистиң, келир үевис аныяктар-ла болгай, ынчангаш оларга идеген, даянып ажылдаар апаар бис.

Аныяк башкывыс Айдың Шарый-оол бичии оолдарны спортка хандыкшыдып өөредип, маргылдааларга киириштирип турарынга база ада-иелерниң мурнундан өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Башкывыска, эмчивиске ам-даа эки ажылдаарын күзедивис.

Кара-Хөл сумузунуң хоочуннарындан база чонундан.

Хүндүлүг номчукчу!

«Шын» солуннуң редакциязындан Тыва Республиканың Үндезин хоойлузунуң (Конституция Республики Тыва) номун садып ап болур.
Өртээ 100 руб.
Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100 (Парлалга бажыңы), каб. 309а. **Тел. 2-18-10.**

Чоннар аразында харылзаа

НАЙЫРАЛ БЫЖЫКСЫН

Тыва, моол чоннар шаандан бээрле кожа-хелбээ чурттап, мал-маганын кады характажып чорааннар. Өвүр кожуунуң чону бо-ла эки чаңын салбайн, кожазында кызыгаарлажып чыдар УВС аймактың моол чону-биле **кады ажылдажылганы чорудуп турар.**

Чоокта чаа Өвүр кожууннуң чагыргазының ажылдакчылары, Хандагайты суурнуң Херээженнер чөвүлели УВС аймактың Давыст сумузунга чедип, херээженнер шуулганынга киржип чорааннар. Аяс хүнде сумунуң чурттакчылары Тывадан барган аалчыларын улуг өөрүшкүбиле уткуп хүлээп алганнар. Күрүне кызыгаарындан чоок суурнуң национал идик-хептиг улуг-бичии чурттакчыларын көөрге, чоргааранчыы-даа кончуг. Өвүр кожууннуң чагырга даргазы Аржаан Ооржак сумунуң чонунга болгаш келген моол өңнүктерге байырын чедирип, моон-даа соңгаар кады демниг ажылдаарын күзээн.

Моол сумуга байырлыг концерт, ушеверлерниң делгелгези, аъш-чем, идик-хеп, ном-дептерден бээр садып-делгээн улуг ярмарка-садыглажылга болуп эрткен. Шуулган үезинде тыва кожаларынга моолдар хой, өшкү дүгүнден идик-хепти шеверлээрин көргүзүп сонуургаткан. Моолдар малының кежинден, дүгүнден идик-хепти даарап, аргыыр талазы-биле алдаржаан, мергежээн чон болгай. Ынчангаш делгелгени тыва делегация ажок сонуургаан.

Оон аңгыда Өвүр кожууннуң төлээлери биле Давыст сумузунуң удуртукчулары арга-дуржулгазын солчуп, төлевил талазы-биле ужуражып чугаала Аалчылар сумунуң школа, уруглар эмнелгезинге болгаш музейин ба нуургап четкеннер.

Давыст сумузу Моолдуң соңгу-б талазында Тываның Өвүр кожуун кызыгаарлажып чыдар. Суму 192 да тургустунган. Амгы үеде бо с 2000 чурттакчы чон бар. Колдуун дөрбеттер деп аймак мында чурттап УВС аймактың төвү Зун-Хово суур гомдан 137, а Улан-Батор-биле араз километр. Давыст сумузунуң чос Хандагайты, Торхилог хемнер агып а чөөн талазында Убсунур хөл чат чоруткан. УВС аймактың соңгу ч Өвүр кожууннуң чону дөрбеттер быжыг харылзаалыг, эптиг-найыр кады ажылдап-чурттап чоруурлар.

Бистиң

ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ

Хүндүлүг чурттакчылар!

«Тыва Республикада чурттакчы чонга болгаш оларга деңнештирген категориялыг хереглекчилерге электри энергиязы дээш доктааткан тарифтер дугайында» ТР-ниң тарифтер талазы-биле албанның 2018 чылдың декабрь 28-тен 65 дугаарлыг Доктаалынга даянып, **2019 чылдың июль 1-ден эгелээш, электри энергиязының тарифтеринге өскерилгелер болурун** дыңнадып тур бис.

Хоорайларда, хөмүр одаар плиталыг болгаш (азы) доктааттынган чурум ёзугаар стационарлыг газ кожуп каан плиталарлыг бажыңнарда, ол ышкаш хоорайжыткан хевирлиг суурларда чурттап турар хереглекчилерге – **3 руб.64 коп./ кВТ*ч.**

Хоорайларда доктааттынган чурум ёзугаар стационарлыг электри плитазы кожуп каан бажыңнарда, ол ышкаш көдээ суурларда чурттап турар чонга – **2 руб.54 коп./ кВТ*ч.**

Херектиг медээлерни 8-800-700-1937, 8 (394 22) 5-65-26 телефоннарже долгаш, билип ап болур, ол ышкаш «Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелдиң **www.tuvaensb.ru** албан ёзузунуң сайтызында «Потребителям» деп кезектен тодаргай медээлерни көрүп ап болур.

«Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелинге счетчиктиң саннарын айтып көргүзерин болгаш ажыглаан электри энергиязы дээш өрелерин төлээрин диледивис.

«Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелдиң администрациязы

Вашу рекламу прочтет вся Тува на страницах газеты «ШЫН». «ШЫН» — газета, которая распространяется по всей территории республики. Т: 2-18-10.

Пиломатериал, брус, капиталка доска, заборная прожилины. Доставка. Тел. 8-923-383-157 8-923-383-4244

ХОЙ ДҮГҮН
сорттарга ылгавайн, дугуржулга ёзугаар эк өртекке хүлээп турар өг шывар болгаш чона ширтек кылыр кидиск орнап ап болур. Хүлээп турар чери: Кыз хоорай, Калинин кудум зу, 25, склад № 1, тел.8-929-314-6432.

ПРОДАЮ
земельный участок, 10 соток, пгт Каа-Хем (район Серебрянки). **Тел.8-913-351-91-31**

Утерянный аттестат об о новном общем образовани выданный в 2018 году МБО «Хандагайтинская средн общеобразовательная школ Овюрского кожууна Республ ки Тыва на имя **Чымба Нансм маа Альбертовны**, считат **НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ.**

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка сроком на 20 лет с кадастровым номером 17:04:0000000:565, из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Суг-Бажы ул. Салчак Тоютчук д. 1 а, с общей площадью 1200 кв.м, с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по пятницу с 9.00 часов до 13.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительства и контроля ОЛЕТ А.А.

* * *

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка сроком на 20 лет с кадастровым номером 17:04:0101018:251, из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Суг-Бажы ул. Дружба д. 35 А, с общей площадью 879 кв.м, с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по пятницу с 9.00 часов до 13.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительства и контроля ОЛЕТ А.А.

* * *

В администрацию Овюрского кожууна поступило заявление, о предоставлении на праве аренды земельного участка из категории земель населенного пункта с кадастровым номером 17:07:0803004:413, расположенного по адресу: 668130, Российская Федерация, Республика Тыва, Овюрский район, с.Хандагайты, ул. Мургусту д.46 а, с общей площадью 1500 кв.м, разрешенное использование: общественное питание, со сроком аренды на 10 (десять) лет. В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Овюрского кожууна принимает письменные заявления и возражения по данному заявлению.

Начальник отдела земельных и имущественных отношений администрации муниципального района «Овюрский кожуун» Республики Тыва Э.В. ОРТЕНЕЙ.

* * *

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка сроком на 5 лет с кадастровым номером 17:04:1601003:196, из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Усть-Бурен местечко «Кара-Суг правая сторона реки Бурен», с общей площадью 113349 кв.м, с разрешенным использованием животноводство.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по пятницу с 9.00 часов до 13.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительства и контроля ОЛЕТ А.А.

солуннуң сайтызы: //shyn.ru электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11750 эк.
Үндүрүлгениң тиражы: 3900

«ШЫН»
ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.
Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң адрези: 667000, Кызыл хоорай, Красноармейская,100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнуң оралакчызы М.О. Ондар – 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д-Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян, корр. В.А. Аймаа).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагбы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. – 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. – 2-17-94

Государственное автономное учреждение Республики Тыва "Издательский дом "Тывамедиагрупп".

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херечилелдиң дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылар дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекизи: хуу киижилерге — П6855, организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнер.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар – 18.00, херек кырында — 19.00. Солун келбейн баргада 2-18-10 телефонне долгаар.